

ՎԻՆԵՆԱՅԻ ՄԻԽԻԹԱՐԱՆԱՆԵՐԸ

Այսօր Երևանի մարզի ցաւի միաձայն աղաղակ մ'արձակելէ տուաւ ամբողջ հայ մամուլին, եւ բնական էր որ այդպէս ըլլար: Դէմքեր կան որ վեր են կուսակցական ու անհատական բոլոր անհամաձայնութիւններէն, որոնք յարգելի եւ սիրելի են իրենց ազգին բոլորը՝ անդամներուն, — եւ Այսօրեան անոնցմէ էր: Բայց այսպիսի մեծ կորուստի մը հանդէպ, ցաւի արտայայտութիւնը բաւական չէ, պէտք է մտածել բացումը պարագայ լեցնելու: Վիեննայի վանքին դիմելը՝ չնորհի Այսօրեանի՝ շատ բարձրացած էր. պէտք է որ այդ դիրքը իր բարձրութեանը վրայ մնայ, եւ նոյն իսկ աւելի բարձրանայ այսուհետեւ: Դժուար է անշուշտ Այսօրեանի պէս հզօր անձնաւորութեանը անհետացումին ձգած պարագայ լեցնելը: Բայց գոտար չէ իր «գործը» շարունակելը. կը բաւէ «հետեւի» անոր բացած ուղղութեանը: Չեմ գիտեր ո՞վ պիտի ընտրուի Այսօրեանի յաջորդ՝ իբրեւ արբանայր: Բայց ով ալ ընտրուի, — «հին» թէ՛ «նոր», — անհրաժեշտ է որ անոր սկսած գործը շարունակէ նոյնութեամբ, ջանալով դայն աւելի ընդարձակել ու զարգացնել: Ու եւ վստահ եմ որ Վիեննայի Միաբանութեան բոլոր անդամները այնքան նախանձախնդիր են իրենց վանքին — որ ազգին ամենէն թանկագին մտաւոր կեդրոններէն մին է, — զիբք բարձր պահելու որ, ով ալ ընտրուի արբանայր, պիտի ըմբռնէ թէ՛ վանքին — եւ ազգին — շահերը ուրիշ բան չեն պահանջեր բայց եթէ Այսօրեանին ուղղութիւնը շարունակել:

Այսօր, Հայերն ու օտարները Վիեննայի վանքը կը նկատեն իբրեւ հայկական բանասիրութեան, հնագիտութեան, լեզուագիտութեան մեծագոյն աշխատանոցներէն մէկը: Վանքը պէտք է այդ դերը շարունակէ կատարել. եւ չկայ դեր մը որ աւելի գեղեցիկ ըլլայ եւ աւելի օգտակար: Մենք Հայերն դեռ չունինք ոչ լուրջ ու ամբողջական պատմութիւն մը, ոչ հայ գրականութեան ճշգրիտ համայնագրանկեր մը, ոչ հայ լեզուի կազմութեան վերջնական ուսումնասիրութիւն մը: մեր անցեալին վրայ՝ վերջապէս՝ տարածած ու խառնաշփոթ գաղափար մ'ունինք միայն. պէտք չէ թողունք որ օտար գիտուններն ըլ-

լան մեր անցեալը լուսաւորելու գործը միակ կատարողները. այդ գործին մէջ մենք Հայերն պարտինք, եւ կրնանք, գլխաւոր դերը կատարել, Հանձնաժողով պէտք է նկատել որ այդ կարգի ուսումնասիրութեանց կարեւորութեան գիտակցութիւնը սկսած է բաւական տարածուիլ մեր մէջ, եւ կան այս վայրկեանիս քանի մը ներհուսն հայ մտքեր որ իրենց ճիգերն այդ գործին են նուիրած. բայց անվիճելի է որ մեր միաբանութիւններն են որ ամենէն աւելի ընդարձակօրէն կրնան կատարել, — ու մեր միաբանութիւններէն՝ մանաւանդ Վիեննայինը: Արդ, Վիեննայի Միաբանութիւնն իր ուժերուն մեծագոյն մասը սկսած նուիրել վերջերս աւելի կրթական գործին քան զուտ գիտական գործունէութեան մը: Հ. Գալսեմբարեանի, Հ. Մինեովիչեանի պէս «կազմուած» մտքեր, որոնք կրնային դիտական լուրջ աշխատութիւններ տալ մեզի, դպրոցներ վարելով տարամերժօրէն զբաղած են, մէկ քանի տարիէ ի վեր եւ ու եւ ուսումնասիրութիւն հրատարակած չունին. Տաշեանն է միայն որ կը շարունակէ գործը, բուն գործը, եւ ան իսկ բազմաթիւ աշխատութիւններով բեռնաւորուած, իր ժամանակին մէջ մասը միայն օտարած է նուիրել ասոր: Ասի ծանր միայն ընէ է, — սխալ մը որ սկսած է Այսօրեանի վերջին օրերէն, հիւանդութեան շրջանէն, — եւ որ պէտք չէ շարունակուի: Եթէ Միաբանութիւնը ունենար շատ բազմաթիւ գործիչներ, բնական պիտի գտնէի որ անոնց մէջ մասը նուիրուէին գիտական աշխատութիւններէն զուր ուրիշ գործերու, բայց բազմաթիւ չեն անոնք որ Վիեննայի վանքին, — ինչպէս արդէն ամբողջ ազգին, — մէջ՝ «կազմուած գիտուններ» կրնան համարուիլ, այս պայմաններուն մէջ անհեղինակ պիտի ըլլար եթէ այդպիսի մտքեր յախտեան գործածուէին կատարելու դեր մը որ իրենց բուն դերը չէ: Դիտեմ որ Միխիթար արքան իր ծրագրին գլխաւոր բաժիններէն մին յատկացուցած էր կրթական գործին, եւ բնական կը նկատեմ որ Միխիթարեաններն իրենց ծրագրին այդ բաժինն նկատեամբ ջանան միշտ ցոյց տալ այն բոլոր հոգածութիւնը որուն կարող են, բայց Միխիթարեանց գրուն» գործը կրթականը չէ, գիտականն է. ասոր պէտք է տան նախապատուութիւնը. եւ գիտութեան համար պատարասուած իրենց ուժերը պէտք չէ որ ամա-

գրնեն՝ կրթական գործունէութեան մը մէջ :

Այսօր ազգին մէջ կրթական գործը կառարող բաւական գործիչներ կան, Մխիթարեան կաթ ոչ-Մխիթարեան . բայց գիտական աշխատութիւնը կատարելու կարող չառ քիչ մարդ ունինք . Վիեննայի վիսեքը, գտնուելով գերման միջնակայի մը մէջ, պատմական, հնագիտական, լեզուագիտական ու սոսնախորութեանց ամեննէն լուրջ մեթոտներուն ընտելացած, ունենալով վերջապէս՝ աշխատութեան բոլոր միջոցներն ու պայմանները որոնցմէ զուրկ են մեր ուրիշ գասակարգի գործիչները՝ ընդհանրապէս . չառ մէծ ծառայութիւն պիտի մատուցանէ ազգին , եթէ իր ուժերուն մեծագոյնն եւ լաւագոյնն մասը նուրջ գիտական գործունէութեան : Սրտանց կը մտղթեմ որ Այսնեանի յաջորդն ըմբռնէ ասիկա , եւ ընէ ինչ որ հարկաւոր է որպէս զի Վիեննայի Միաբանութիւնը տայ ազգին ինչ որ աղքը կը սպասէ անկէ :

Ա. ՉՊԱՆԵԱՆ

ՄԵՐ ԴՐԱՑԻՆԵՐԸ

Թ Ա Թ Ը

(Շուր . Ե վերջ)

Հ Ե Տ Ե Ն Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

Թաթերը դատարաններու առջեւ իրենց եւ Թուրքերու խորութիւնը բառնալու համար , հազարաւոր ստորագործութիւններ կրող խնդրագրերով իրենցմէ մէկ քանին Պոլիս խրկեցին , նախապէս անոնց գրպանները ոսկիով լեցուցած : Անտիոքի Թուրքերն ալ իրենց կողմէն հակառակ հանրաշիրտ տեղացուցին Պոլիս , առաջինիւով թէ Թաթերը կրօնքով մահմետական չէին , եւ «չէրթաթ» ի օրէնքով կրնային իսլամ ճանչնալ միայն անոնք որ իրենց հետ հաւասար մզկիթ կը մտնեն եւ կ'աղօթեն օրը քանի մ'անգամ : Թաթերը Թուրքերու այդ առարկութիւնը հերքելու համար ընդունեցին մզկիթ երթալ եւ աղօթելու , բայց Թուրքերը կ'արդիւնէին զանոնք , մինչեւ որ երկու տարի յետոյ հրովարտակ մը ելաւ , որ կը յայտնէր թէ «Նըսայիքները իրենեւ Թուրքերուն հաւատար զուտ

մահմետական կարող էին մզկիթ մտնել» : առանց սակայն միւս պահանջներուն վրայ նկատողութիւն անգամ ընելու . Թաթերը այնքան ուղի ալ բաւականացան եւ խումբ խումբ մզկիթներու դռները վազեցին , բայց իսլամաներէ ու բէկիւրէ Թիւրքերու թուրք ամրոս խին բաղխելով , լաւ ծնծ մը ուսնելէ յետոյ , կէս-ճամբէն փախուտ առնին , առանց զիմա՝ զրեւու՝ վախնալով թէ իբրեւ յանցաւոր զըրկուէին իրենց տրուած «մենայնորդն» . . .

Այդ Թուականը Թաթերու ամենաաղիոգործ Թուականներէն մէկը եղաւ : Հալածանքն ու անարգանքը ա'լ սահմանը անցած էր . սակայն վայրկեան մը չլուսահասեցան իրենց ընելիւքէն . — հասարակը կրկնեցին այս անգամ աւելի եռանդաւորն ու ջիւ ժըն ալ սպառնական չեղաւ . «Եթէ մեզ չէք ընդունալ իբրեւ կատարեալ իսլամ , թող տուէք որ քրիստոնեայ դառնանք , չինք ուրիշ միայն անհաւատ» ինչպէս կը կոչէ զմեզ ձեր ժողովուրդը՝ կ'ըսէին այս անգամ Սուլթանին :

Մէկ ու կէս տարի յետոյ կրկնուեցաւ նախորդ հրովարտակը . Հալէպի կոստակալը ջոկատ մը զօրքով եկաւ Անթաքիայի պալատին առջեւ . յայտարարեց թէ « ուրախ եմ որ մզկիթներու դռները պիտի բացուէին Նըսայիքներու առջեւ եւ անոնք պիտի գային աղօթելու » . աւելցուց թէ «հակառակողները նկատուելով իբրեւ աստուածաւոր Սուլթանի հրամանները մերժող ու ապստամբ» պիտի պատժուէին ամենաճանր պատիժներով ևս : Այս անգամ Թուրքերը տեսան թէ գործը ծանր է , բայց յաղթուն ալ այդ ստոր , անկողն ֆէլաւաներէն աւելի ծանր էր իրենց համար : հապա իրաւունքներու հաւաստարութիւնը . . . մտածել թէ օր մը չպիտի կրնային այլեւս կեղեքել ու աշխատեցնել այդ սեփականազուրկ ժողովուրդը . . . կարելի՞ք քան էր :

Կոնիս ուրիշ ձեւ առաւ այս անգամ . այդ օրհնակը երբեք չէր հաւատարմութիւններ ընելու . մզկիթներու դռները գինուորնի կը սպասէին . խաղաղութիւնը պահպանելու համար . կէսօրին միջնակներու վրայէն կարագուեցան Աստուծոյ աղօթքները . կուսակալը մէկ քանի Թուրք պիսիւր մասնաւորապէս կանչած հետը մզկիթ տարաւ . Թաթերը թափուեցան մզկիթներու մէջ , բայց այն օրը ոչ մէկ թիւրք չէր տեսնուեր՝ մզկիթին չէմքէն